

LECH JANICKI

NAJNOWSZE PRZEMIANY USTROJOWE W NIEMIECKIEJ REPUBLICIE DEMOKRATYCZNEJ

W dniu 7 X 1974 r. minęło 25 lat od chwili utworzenia Niemieckiej Republiki Demokratycznej, pierwszego w dziejach niemieckiego państwa robotniczo-chłopskiego, państwa, w którym w ciągu pierwszego ćwierćwiecza jego istnienia ukształtował się rozwinięty polityczny i społeczno-ekonomiczny system socjalistyczny.

Ustrój NRD miał przy tym charakter niezwykle dynamiczny, odzwierciedlający się w stałym poszukiwaniu najbardziej właściwych i zarazem optymalnych rozwiązań dla budowy, a następnie umacniania i rozwijania socjalizmu. Konsekwencją tych poszukiwań były częste zmiany instytucji ustrojowoprawnych, dyktowane potrzebą sprawnego kierowania państwem i gospodarką w ewoluujących ciągle społeczno-ekonomicznych oraz wewnątrz- i zewnątrzpolitycznych warunkach bytu naszego zachodniego sąsiada.

Swoistymi kamieniami milowymi tych przemian były akty ustrojodawcze NRD, poczynając od jej pierwszej konstytucji z 7 X 1949 r., w swym zrębie jeszcze antyfaszystowsko-demokratycznej i uzupełnianej potem różnymi ustawami o charakterze konstytucyjnym, przez socjalistyczną już konstytucję z 6 IV 1968 r. i jej nową zmienioną wersję z 7 X 1974 r., uwzględniającą — jak głosi jej preambuła — potrzeby rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego w jego pochodzie ku komunizmowi.

Problematyka ustroju politycznego NRD była w naszej literaturze przedmiotem kilku monograficznych rozważań, z których ostatnią jest szersza praca piszącego te słowa, obrazująca ewolucję ustrojową Niemieckiej Republiki Demokratycznej od jej genezy aż po połowę 1973 r.¹ Później wszakże nastąpiły dalsze istotne wydarzenia w sferze państwowoprawnej, potwierdzające wspomniany dynamiczny charakter ustroju

¹ L. Janicki, *Ewolucja ustroju politycznego Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, Wrocław 1974.

NRD. Na nich też pragniemy skupić naszą uwagę, oczywiście w zarysie, na jaki pozwalają ramy jednego artykułu. Rozważania na temat zmian, jakie dokonały się w systemie ustrojowym NRD do początków 1975 r. traktujemy przy tym jako uzupełnienie wspomnianej już pracy o ewolucji ustroju politycznego NRD.

Punkt wyjścia stanowią tu uchwały VIII Zjazdu Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności (SED), który obradował w czerwcu 1971 r. i poprzedzony został (w maju tegoż roku) zmianą na stanowisku I sekretarza Komitetu Centralnego tej partii. W uchwałach zjazdowych znalazł wyraz postulat dalszego usprawniania pracy aparatu państwowego i jego umocnienia. Jak oświadczył nowy I sekretarz KC SED Erich Honecker, chodzi o to, by „podnieść jakość centralnego państwowego kierownictwa i planowania oraz powiązać je jeszcze skuteczniej z rosnącą twórczą aktywnością ludzi pracy we wszystkich dziedzinach”².

Ustalenia VIII Zjazdu zapoczątkowały nową fazę rozwojową w NRD. Znalazły one wyraz prawny w szeregu nowych aktów normatywnych, do których należy zaliczyć zwłaszcza ustawę z 16 X 1972 r. o Radzie Ministrów NRD³ oraz ustawę z 12 VII 1973 r. o terenowych przedstawicielstwach ludowych i ich organach w NRD⁴, a następnie ustawę o ustroju sądów NRD z 27 IX 1974⁵. Nie można tu pominąć także rozporządzenia z 28 III 1973 o zadaniach, prawach i obowiązkach państwowych przedsiębiorstw, kombinatów i zjednoczeń przedsiębiorstw⁶ oraz nowej uchwały Komitetu Centralnego SED i Rady Ministrów NRD z 6 VIII 1974 o Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej Niemieckiej Republiki Demokratycznej⁷. I wreszcie Izba Ludowa uchwaliła we wspomnianym już dniu 27 IX 1974 z datą 7 X 1974 r. i z mocą od tegoż dnia ustawę o uzupełnieniu i zmianie konstytucji Niemieckiej Republiki Demokratycznej⁸, ustalając zarazem nowy jednolity tekst konstytucji z 1968 r., która nosi

² VIII. Parteitag der SED, Berlin 15. bis 19. Juni 1971. Bericht des Zentralkomitees. Berichterstatter: Genosse Erich Honecker, Berlin, 1971. Także: VIII. Parteitag ... Dokumente des VIII. Parteitages der SED, Berlin 1971.

³ Gesetz über den Ministerrat der Deutschen Demokratischen Republik vom 16 X 1972 (GBl. I nr 16, s. 253).

⁴ Gesetz über die örtlichen Volksvertretungen und ihre Organe in der Deutschen Demokratischen Republik vom 12 VII 1973 (GBl. I nr 32, s. 313).

⁵ Gesetz über die Verfassung der Gerichte der Deutschen Demokratischen Republik — Gerichts Verfassungsgesetz — vom 27 IX 1974 (GBl. I nr 48, s. 457).

⁶ Verordnung über die Aufgaben, Rechte und Pflichten der volkseigenen Betriebe, Kombinate und VVB vom 28 III 1973 (GBl. I s. 129) — ze zmianą z 27 VIII 1973 (GBl. I s. 405).

⁷ Beschluß des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands und des Ministerrates der Deutschen Demokratischen Republik über die Arbeiter-und-Bauern-Inspektion der Deutschen Demokratischen Republik vom 6 VIII 1974 (GBl. I, s. 389).

⁸ Gesetz zur Ergänzung und Änderung der Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik vom 7 X 1974 (GBl. I s. 425).

obecnie nazwę „Konstytucja Niemieckiej Republiki Demokratycznej z 6 IV 1968 w brzmieniu ustawy o uzupełnieniu i zmianie konstytucji Niemieckiej Republiki Demokratycznej z 7 X 1974”⁹. Nowela konstytucyjna otrzymała zatem datę 25 rocznicy powstania NRD. Tę samą datę nosi też (uchwalony również 27 IX 1974) nowy regulamin wewnętrzny Izby Ludowej, dostosowany do ustaleń znowelizowanej konstytucji¹⁰.

Na tle tych aktów prześledzimy kolejne zmiany ustrojowe w NRD, zwracając uwagę najpierw na nowe akcenty w odniesieniu do podstawy politycznej ustroju tego państwa.

II

Niemiecka Republika Demokratyczna wyciągnęła przede wszystkim dalsze konsekwencje z faktu, że na ziemi niemieckiej w jej nowym etniczno-politycznym zasięgu, określonym w Umowie Poczdamskiej z 2 VIII 1945 r., ukształtowały się dwa odrębne, niezależne od siebie i zarazem zupełnie przeciwstawne organizmy państwowe¹¹. Odrębny rozwój polityczno-ekonomiczny i społeczno-kulturalny społeczeństw zamieszkujących te państwa sprawia, że zanika stopniowo pojęcie jedności narodowej w szerokim sensie, w jakim ukształtowały je wydarzenia z 1871 r. związane z utworzeniem Rzeszy Niemieckiej pod berłem pruskich Hohenzollernów. I tak też wykreślono z artykułu 1 ust. 1 konstytucji z 1968 r. zdanie mówiące o tym, że NRD jest socjalistycznym państwem narodu niemieckiego (*sozialistischer Staat deutscher Nation*). Zastąpiono je sformułowaniem, podkreślającym w sposób jeszcze bardziej wyraźny podstawę polityczną NRD jako państwa socjalistycznego. Artykuł 1 ust. 1 konstytucji ma bowiem obecnie, tj. z uwzględnieniem wprowadzonej do niego poprawki, brzmienie następujące: „Niemiecka Republika Demokratyczna jest socjalistycznym państwem robotników i chłopów. Jest ona polityczną organizacją ludzi pracy w mieście i na wsi pod przewodnictwem klasy robotniczej i jej marksistowsko-leninowskiej partii”. Piastunem tego państwa jest nadal — podobnie jak w wersji pierwotnej konstytucji z 1968 r. — naród (lud) Niemieckiej Republiki Demokratycznej

⁹ Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik vom 6. April 1968 in der Fassung des Gesetzes zur Ergänzung und Äbderung der Verfassung der Deutsche Demokratischen Republik vom 7. Oktober 1974 (GBl. I nr 47, s. 243).

¹⁰ Geschäftsordnung der Volkskammer der Deutschen Demokratischen Republik vom 7. Oktober 1974 (GBl. I nr 50, s. 469). Por. też szerzej na ten temat: L. Janicki, *Zmiana konstytucji w Niemieckiej Republice Demokratycznej*, Przegląd Zachodni 1974, nr 4, ss. 387 i nast.

¹¹ Por. L. Janicki, *Political and Legal Problems in the Development of Relations Between the two German Republics*, Polish Western Affairs 1973, nr 2, ss. 145 i nast. (Wersja francuska tego artykułu — por. La Pologne et les Affaires Occidentales 1973, nr 2, s. 163 i nast.

nej (*das Volk der DDR*). Konstytucja w nowym brzmieniu nie traktuje go jednak jako elementu składowego szerszego pojęcia „narodu niemieckiego” (*deutsche Nation*).

U podłoża tych ustaleń tkwią aspekty zewnątrzpolityczne. Chodzi niewątpliwie o przeciwdziałanie założeniom politycznym Republiki Federalnej Niemiec, która nie chce uznać pełnej międzynarodowoprawnej odrębności państwowej NRD, nie traktuje jej terytorium jako obszaru innego państwa i nie akceptuje osobnego obywatelstwa państwowego NRD pod pozorem, że państwa „jednego narodu” nie mogą być dla siebie zagranicą.

Stwierdzenie VIII Zjazdu SED, że w wyniku powstania dwóch państw niemieckich tworzy się w Niemieckiej Republice Demokratycznej stopniowo odrębna społeczność narodowa, tj. socjalistyczny naród niemiecki¹², jest przy tym oparta głównie na kryterium polityczno-ideologicznym i po części kulturowym. Nie sięga natomiast w sferę etniczną (narodowościową). Uwypuklił to I sekretarz KC SED E. Honecker na 13. Plenum Komitetu Centralnego tej partii w dniu 12 XII 1974 r. słowami: „Nasze socjalistyczne państwo nazywa się Niemiecką Republiką Demokratyczną, ponieważ jej obywatele są z punktu widzenia narodowości w przeważnej większości Niemcami. Nie ma więc miejsca na jakiegokolwiek niejasności przy wypełnianiu kwestionariuszy tu i ówdzie wymaganych. Odpowiedź w kwestiach tego rodzaju brzmi prosto, jasno S niedwuznacznie: obywatelstwo państwowe — NRD, narodowość — niemiecka”. I dalej: „Jako Niemcy mamy udział w niemieckiej historii, podobnie jak jako Europejczycy mamy udział w historii europejskiej”.

E. Honecker zaznaczył równocześnie, że: „Z chwilą utworzenia Niemieckiej Republiki Demokratycznej rozpoczął się proces kształtowania narodu socjalistycznego, postępuje on niepowstrzymanie dalej i będzie się toczył także w najbliższych dziesięcioleciach [...]”, przy czym „w miarę rozwoju rewolucyjnego procesu w skali światowej socjalizm nie ominie także Republiki Federalnej Niemiec”¹³. Stanowisko NRD sprowa-

¹² „Sozialistische deutsche Nation”.

¹³ „Unser sozialistischer Staat heißt Deutsche Demokratische Republik, weil ihre Staatsbürger der Nationalität nach in der überwiegenden Mehrheit Deutsche sind. Es gibt also keinen Platz für irgendwelche Unklarheiten beim Ausfüllen von Fragebogen, die hier und dort benötigt werden. Die Antwort auf diesbezügliche Fragen lautet schlicht und klar und ohne jede Zweideutigkeiten: Staatsbürgerschaft — DDR, Nationalität — deutsch. [...] Als Deutsche haben wir Anteil an der deutschen Geschichte, wie wir als Europäer Anteil an der europäischen Geschichte haben. [...] Mit der Gründung der Deutschen Demokratischen Republik wurde die Herausbildung der sozialistischen Nation als Prozeß in Gang gebracht, er geht unaufhaltsam weiter und wird sich auch in den nächsten Jahrzehnten fortsetzen. [...] Im übrigen sind wir nach wie vor der Ansicht, daß beim Fortschreiten des revolutionären Weltprozesses, der Sozialismus auch um die Bundesrepublik Deutschland keinen Bogen machen wird [...]” (Neues Deutschland nr 344 z 13 XII 1974, s. 3).

dza się zatem do stwierdzenia, że w obu republikach niemieckich kształtują się stopniowo dwie odrębne społeczności niemieckie, wywodzące się z jednego historycznego etniczno-kulturowego pnia.

Na tym tle warto tu przytoczyć sformułowanie zawarte w (nie zmienionym) artykule 18 ust. 1 konstytucji z 1968 r., w myśl którego społeczeństwo socjalistyczne NRD, popierając pełnię życia kulturalnego ludzi pracy, pielęgnuje także wszystkie humanistyczne wartości narodowego (scilicet, niemieckiego — L. J.) dziedzictwa kulturowego i kultury światowej oraz rozwija socjalistyczną kulturę narodową.

Inną konsekwencją utrwalającego się podziału politycznego Niemiec jest (pomijając konstytucyjną zmianę nazwy Frontu Narodowego Niemiec Demokratycznych na Front Narodowy Niemieckiej Republiki Demokratycznej) skreślenie przepisu artykułu 8 ust. 2 konstytucji z 1968 r., który wyodrębniając kwestię wzajemnych stosunków między obu niemieckimi państwami i czyniąc z nich swego rodzaju sprawę narodową NRD¹⁴, mówił także o dążeniu do stopniowego przewyciężania podziału Niemiec oraz do ich zjednoczenia na warunkach demokracji i socjalizmu.

W to miejsce zostały rozwinięte przepisy konstytucji mówiące o oparciu na wszechstronnej przyjaźni i współpracy powiązaniach NRD z państwami wspólnoty socjalistycznej. Chodzi zwłaszcza o wprowadzone do art. 6 podkreślenie, że NRD jest związana „na zawsze i nieodwołalnie” ze Związkiem Radzieckim w imię dalszego kroczenia drogą socjalizmu i pokoju. Stanowi ona w konsekwencji nierozdzielną część wspomnianej wspólnoty socjalistycznej i przyjmuje na siebie obowiązek stałego przyczyniania się do wzmacniania tejże wspólnoty, pielęgnowania w jej ramach przyjaźni i wszechstronnej współpracy oraz wzajemnej pomocy. W szczególny sposób uwypuklono przy tym celowość i konieczność współdziałania NRD na odcinku socjalistycznej integracji ekonomicznej¹⁵. Wprowadzenie tego rodzaju politycznych założeń do konstytucji oznacza przyznanie im szczególnej rangi i gwarancji. Odejście od nich bez uprzedniej zmiany konstytucji byłoby bowiem pozbawione państwowoprawnej legalności.

Na tym tle jeszcze bardziej wyraźnie rysuje się wyrażona już poprzednio w konstytucji zasada internacjonalizmu socjalistycznego jako kanwa polityki zagranicznej NRD, a także wola tak pokojowego współdziałania z wszystkimi innymi państwami na podstawie równych praw i wzajemnego poszanowania, jak i występowania w interesie bezpieczeństwa europejskiego, stabilnego pokoju w świecie i powszechnego rozbrojenia¹⁶.

Rozwinięcie konstytucyjne zewnętrznych (międzynarodowych) aspektów podstawy politycznej NRD wiąże się przy tym nie tylko ze wspom-

¹⁴ [...] „das nationale Anliegen der DDR”.

¹⁵ Art. 9 ust. 1 konstytucji w nowym brzmieniu.

¹⁶ Art. 6 ust. 3 i 4 konstytucji.

nianymi wyżej założeniami politycznymi Republiki Federalnej Niemiec, która nie wyciąga właściwych konsekwencji także ze zobowiązań traktatowych, jakie przyjęła na siebie w układzie tzw. zasadniczym z NRD z 21 XII 1972 r. i w układach ze Związkiem Radzieckim i z Polską¹⁷. Należy je widzieć również w świetle takich wydarzeń, jak powszechne międzynarodowoprawne uznanie NRD i jej włączenie do grona pełnoprawnych członków Organizacji Narodów Zjednoczonych. Nie bez znaczenia był tu pokaźny rozwój gospodarczy republiki, który sprawił, że państwo to stało się ważkim ogniwem w partnerstwie ekonomicznym współczesnego świata.

III

Nie tylko też zewnętrzne aspekty podstawy politycznej NRD uległy w ostatnim czasie rozbudowaniu. Dotyczy to również jej wykładników wewnętrznych. Dowodzi tego przytoczona już wyżej częściowa zmiana treści artykułu 1 ust. 1. Konstytucja mówi w tymże artykule nadal ogólnie o przewodniej roli klasy robotniczej i jej marksistowsko-leninowskiej partii, bliżej roli tej nie precyzując. Uwypuklają ją w dalszym ciągu akty normatywne niższego rzędu, zaznaczając decydujący charakter uchwał SED dla działalności aparatu państwowego. Podkreślają tym samym kluczowe stanowisko, jakie Zjazd i Komitet Centralny SED wraz z jego Biurem Politycznym i Sekretariatem zajmują w stosunku do organów władzy i administracji państwowej NRD. I tak np. również ustalony ostatnio uchwałą Rady Ministrów z 9 I 1975 r. ramowy statut dla ministerstw przemysłowych¹⁸ stwierdza na wstępie, że ministerstwa te jako organy rządu w zakresie kierowania powierzonym im odcinkiem realizują swe zadania w wykonaniu uchwał partii klasy robotniczej. Działają przy tym na podstawie konstytucji NRD, ustaw i innych przepisów prawnych.

Przewodnia rola SED znalazła dodatkowy pośredni wyraz w znowej konstytucji. Chodzi mianowicie o nowy przepis art. 67 ust. 3, w myśl którego kandydata na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa przedstawia Izbie Ludowej jej nasuniejsza frakcja, a więc — stosownie do ogólnych założeń ustrojowych i dotychczasowej praktyki — frakcja Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności. Ona też wysuwa kandydata na przewodniczącego Rady Ministrów (nowy art. 79 ust. 2). Przepisy te są skądinąd jedynie potwierdzeniem stosowanej dotychczas praktyki. Z reguły bowiem kandydaci na te stanowiska byli zgłaszani

¹⁷ Por. np. L. Janicki, *Układ z Polską a ustawodawstwo w NRF. Komu służy wyrok Trybunału Federalnego*, WTK, Tygodnik Katolików 1974, nr 3, s. 5.

¹⁸ Rahmenstatut für die Industrieministerien. Beschluß des Ministerrates vom 9 I 1975 (GBl. I s. 133) — § 1 ust. 1.

Izbie Ludowej, co prawda nie wprost przez samą frakcję SED, ale w jej imieniu (i zarazem w porozumieniu z pozostałymi frakcjami Izby) przez Komitet Centralny tej partii. W taki właśnie sposób I sekretarz KC SED E. Honecker zgłosił np. w dniu 3 X 1973 r. kandydaturę członka Biura Politycznego SED i dotychczasowego premiera W. Stopha na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa (opróżnione w dniu 1 VIII tegoż roku w wyniku śmierci W. Ulbrichta) oraz kandydaturę H. Sindermana na stanowisko szefa rządu. Izba też jednomyślnie kandydatów tych wybrała¹⁹.

Na marginesie dodać tu można, że wspomniane co dopiero znowelizowane artykuły wprowadziły do konstytucji NRD ponownie pojęcie frakcji poselskich parlamentu, które występowało szerzej w pierwszej konstytucji z 1949 r., nie znalazło jednak formalnego wyrazu w pierwotnym tekście konstytucji z 1968 r.²⁰

IV

Pewne zmiany można odnotować również w elementach, składających się na podstawę ekonomiczną ustroju, a zwłaszcza w układzie form własności środków wytwarzania. I tak na podstawie wytycznych VIII Zjazdu SED, a także w wyniku inicjatyw zgłoszonych następnie na XI Zjeździe Liberalno-Demokratycznej Partii Niemiec (LDPD), który obradował w lutym 1972 r. nastąpiła dalsza krystalizacja własności socjalistycznej: zaczęły zanikać istniejące jeszcze w NRD przedsiębiorstwa sektora prywatno-kapitalistycznego, przejmowane przez państwo za odpowiednim odszkodowaniem. Dotyczy to również specyficznej dla NRD do niedawna połowicznej formy socjalizacji środków produkcji w postaci tzw. przedsiębiorstw półpaństwowych, tj. spółek komandytowych, prowadzonych przez dawniejszego właściciela z udziałem państwa. Forma ta zanika przy tym nie tylko w sferze wytwórczości, lecz także w handlu.

Wchłonięcie przedsiębiorstw tego rodzaju przez sektor społeczny, głównie państwowy, znalazło z kolei odpowiedni wyraz w znowelizowanej konstytucji. Przewiduje ona już bowiem tylko ogólnonarodową (państwową) własność przedsiębiorstw przemysłowych (poprzednio należały do niej jedynie „większe” przedsiębiorstwa tego rodzaju). Nie wymienia też instytucji przedsiębiorstw prowadzonych z udziałem państwa. Dopuszcza obecnie jedynie działalność drobnych zakładów rzemieślniczych i innych prywatnych przedsiębiorstw wytwórczych, opartych w przeważnej mierze na osobistej pracy właścicieli. Tej formie działalności konstytucja udziela poparcia w ramach ustaw zwykłych i to przy za-

¹⁹ Neues Deutschland nr 274 z 4 X 1973.

²⁰ L. Janicki, *Prawne założenia systemu partii politycznych w NRD*, Państwo i Prawo (1974, nr 6, s. 57 i nast., zwłaszcza s. 67, 68 i 69).

łożeniu, że zakłady tego rodzaju będą działać w poczuciu odpowiedzialności za społeczeństwo socjalistyczne, a więc z uwzględnieniem jego nadrzędnego interesu²¹.

W ostatnich latach przeprowadzone zostały również pewne zmiany strukturalne w zarządzaniu gospodarką narodową, a zwłaszcza w zakresie tzw. demokracji robotniczej, czyli udziału ludzi pracy w kierowaniu przedsiębiorstwami. System ten ulegał uproszczeniu przez eliminację niektórych jego ogniw, co znalazło prawny wyraz najpierw w rozporządzeniu z 28 III 1973 r. o państwowych przedsiębiorstwach, kombinatach i zjednoczeniach przedsiębiorstw²², a następnie w samej konstytucji. I tak umocniła się rola podstawowej instytucji i formy demokracji robotniczej, jaką są w NRD zakładowe organizacje związków zawodowych. One też obecnie kierują uzupełniającą instytucją tzw. stałych narad produkcyjnych (*ständige Produktionsberatungen*), podczas gdy poprzednio ją jedynie organizowały²³. Uległy z kolei likwidacji (i nie figurują już w konstytucji) komitety produkcyjne (*Produktionskomitees*) w większych przedsiębiorstwach i w kombinatach, a także rady społeczne (*gesellschaftliche Räte*) w zjednoczeniach przedsiębiorstw.

Na uwagę zasługuje też i taki drobny szczegół, jak zastąpienie w znowelizowanej konstytucji zwrotu „planowanie i kierowanie” słowami „kierowanie i planowanie”. Ustrojodawca NRD chciał tym samym niewątpliwie podkreślić wtórny (pochodny) charakter planowania w stosunku do ogólnej funkcji kierowania rozwojem społeczno-ekonomicznym w państwie socjalistycznym²⁴. Uwypuklono zarazem społeczne aspekty tegoż kierownictwa i planowania i to w sensie tak podmiotowym jak i przedmiotowym. Jeśli bowiem dotychczasowy art. 9 ust. 3 konstytucji wiązał te funkcje jedynie z tzw. własną odpowiedzialnością, czyli samodzielnością producentów dóbr (a więc głównie przedsiębiorstw) i terenowych organów państwowych, to obecnie podkreśla on także wagę inicjatywy ludzi pracy w tym zakresie. Oni też są tu również stroną przedmiotową, jako że celem wszelkiej działalności państwowej jest, w myśl nowego artykułu 2 ust. 4 konstytucji, stałe podnoszenie materialnego i kulturalnego poziomu życia narodu.

I jeszcze jedno: zmianie uległy sformułowania konstytucji, dotyczące nauki oraz badań naukowych i zastosowania ich wyników w praktyce. W odróżnieniu od konstytucji z 1968 r., która zaliczyła tę dziedzinę do istotnych podstaw społeczeństwa socjalistycznego, nowela z 1974 r. stwierdza jedynie, że Niemiecka Republika Demokratyczna popiera naukę, badania naukowe i oświatę jako czynniki ochrony i wzbogacania spo-

²¹ Art. 12 ust. 1 i 14 ust. 2 konstytucji w nowym brzmieniu.

²² Por. jak wyżej w przypisie pod 6. Por. też L. Janicki, *Ewolucja ustroju...*, op. cit., s. 108 - 111.

²⁸ Por. art. 44 ust. 3 zd. 2 konstytucji w pierwotnym i nowym brzmieniu.

²⁴ L. Janicki, *Zmiana konstytucji...*, op. cit., s. 390.

łeczeństwa oraz życia poszczególnych obywateli, czynniki mające — jak dodano — istotne znaczenie w warunkach zespolenia rewolucji naukowo-technicznej z walorami socjalizmu (art. 17 ust. 1). Charakter podstawy społeczeństwa socjalistycznego ma natomiast w myśl konstytucji nadal socjalistyczna kultura narodowa (art. 18 ust. 1).

V

Dalszym zmianom ulegała w ostatnim czasie również struktura organów państwowych. Dotyczy to zwłaszcza relacji w płaszczyźnie naczelnych organów władzy i administracji i wiąże się ze znacznym osłabieniem pozycji Rady Państwa przy równoczesnym wzroście bezpośrednich powiązań między Izbą Ludową i Radą Ministrów.

W ślad za postanowionym na VIII Zjeździe SED odbywaniem zjazdów tej partii w odstępach 5-letnich, dostosowanych do 5-letnich cykli w zakresie perspektywicznego planowania rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju, została też przedłużona do 5 lat kadencja Izby Ludowej, a tym samym pozostałych naczelnych organów państwowych, przez Izbę tę kreowanych, tj. Rady Państwa, Narodowej Rady Obrony, Rady Ministrów, Sądu Najwyższego i prokuratora generalnego²⁵. Nie uległa wszakże równocześnie zmianie 4-letnia kadencja terenowych przedstawicielstw ludowych i ich rad wykonawczo-zarządzających. W ten sposób wyłoniły się odmienne układy czasowe działania organów naczelnych i organów państwowych w terenie. Dotyczy to pośrednio także sędziów sądów powszechnych okręgowych i powiatowych, którzy są wybierani przez terenowe przedstawicielstwa ludowe na okres ich kadencji, a więc na okres 4-letni, podczas gdy kadencja Sądu Najwyższego jest obecnie — jak powiedzieliśmy — 5-letnia²⁶.

Odchylenia te zasługują na uwagę tym bardziej, że w dotychczasowej praktyce wybory do organów władzy państwowej w okręgach odbywały się z reguły łącznie z wyborami do Izby Ludowej, podczas gdy przedstawicielstwa ludowe wszystkich pozostałych (niższych) szczebli były wybierane zazwyczaj mniej więcej w połowie okresu kadencyjnego przedstawicielstw okręgowych (i Izby Ludowej)²⁷. Można więc sądzić, że ze względów praktycznych ulegnie odpowiedniej rewizji w drodze ustawodawczej również system kadencji organów władzy państwowej w terenie. Sama konstytucja zresztą na temat kadencji terenowych przedstawicielstw ludowych się nie wypowiada. Reguluje ten problem ustawa wyborcza²⁸.

²⁵ Art. 54 konstytucji w nowym brzmieniu.

²⁶ Por. § 46 ustawy o ustroju sądów — jak wyżej w przypisie 5.

²⁷ L. Janicki, *Ewolucja ustroju...*, op. cit., s. 281.

²⁸ Gesetz über die Wahlen zu den Volksvertretungen der Deutschen Demokra-

Na uwagę zasługuje również obniżenie dolnej granicy wieku, wymaganej dla nabycia biernego prawa wyborczego w wyborach do Izby Ludowej. Obecnie obywatele NRD, którzy ukończyli 18 rok życia, korzystają nie tylko z prawa wybierania, lecz także z prawa wybieralności do parlamentu, prawa, które — dodajmy — w odniesieniu do terenowych przedstawicielstw ludowych przyznała im już konstytucja w 1968 r.

Istotne zmiany nastąpiły w wewnętrznym mechanizmie działania Izby Ludowej. Ustały bowiem w tym zakresie ściśle powiązania Izby Ludowej z Radą Państwa, która zarządza obecnie jedynie wybory do parlamentu (jak i zresztą do terenowych przedstawicielstw ludowych) i zwołuje nowo wybraną Izbę Ludową na pierwsze konstytutywne posiedzenie. Poza tym może ona też wyrażać w zastępstwie Izby Ludowej zgodę na pociągnięcie posła do odpowiedzialności karnej, czyli na uchylenie w stosunku do niego immunitetu nietykalności. Zgoda taka wymaga jednak *ex post* zatwierdzenia przez Izbę²⁹.

Pozostałe uprawnienia Rady Państwa w odniesieniu do działalności parlamentu przeszły z powrotem do Prezydium Izby Ludowej. To ono stosownie do znowelizowanej konstytucji i nowego regulaminu wewnętrznego Izby Ludowej kieruje pracami parlamentu. Ma zatem obecnie kompetencje szersze, podobne do tych, jakie przysługiwały mu w okresie do 1960 r., tj. przed utworzeniem Rady Państwa. Później bowiem kompetencje te kurczyły się stopniowo i sprowadzały się w ostatecznym wyrazie jedynie do kierowania obradami plenarnymi Izby³⁰. Ono też, a nie Rada Państwa zwołuje Izbę Ludową na wszystkie dalsze posiedzenia³¹. Do niego należy zatem także ustalanie terminów tych posiedzeń. Z ogólnych założeń ustrojowych wynika, że Izba Ludowa może również sama wyznaczyć termin następnego posiedzenia. W takim wypadku Prezydium dokonuje już tylko samego formalnego zwołania parlamentu na obrady. Tak zresztą było i poprzednio, kiedy to Rada Państwa nie tylko zwoływała Izbę na posiedzenia, lecz także ustalała ich terminy, o ile nie uczyniła tego sama Izba Ludowa³². Regułą wszakże będzie niewątpliwie ustalanie terminów posiedzeń Izby i jej zwoływanie na obrady przez Prezydium Izby. Ono też oczywiście kieruje nadal jej obradami plenarnymi, przy czym szczególne kompetencje porządkowe przysługują tu samemu prezydentowi Izby Ludowej³³. Porządek dzienny obrad ustala

tischen Republik (Wahlgesetz) vom 31 VII 1963 (GBl. I s. 97) — Tekst jednolity — Neufassung z 17 XII 1969 (GBl. I 1/1970, s. 2).

²⁹ Art. 60 ust. 2, art. 62 ust. 1 i art. 72.

³⁰ L. Janicki, *Ewolucja ustroju...*, op. cit., s. 143 i nast.

³¹ Art. 55 ust. 2 i 62 ust. 2 konst. w nowym brzmieniu oraz §§ 2 ust. 1 i 22 ust. 2 regulaminu wewnętrznego Izby z 7 X 1974 (jak w przyp. 10).

³² Art. 70 ust. 2 i 3 konstytucji z 1968 r. w pierwotnym brzmieniu oraz § 9 regulaminu wewn. Izby Ludowej z 1969 r. (Geschäftsordnung der Volkskammer der DDR vom 12 V 1969 — GBl. I, s. 21).

³³ §§ 3 i 4 regulaminu wewnętrznego z 7 X 1974 r.

Izba Ludowa i to bądź z własnej inicjatywy, bądź na wniosek Prezydium Izby. (Poprzednio uprawniona do przedstawiania wniosków w tym zakresie była Rada Państwa). Porządek ten może być wszakże przez Izbę zmieniony lub uzupełniony i to na wniosek posłów lub frakcji poselskich, Prezydium i komisji Izby Ludowej, a także Rady Państwa i rządu. Organa te mogą również występować na forum Izby Ludowej z innymi wnioskami (*Anträge*). One też zostały wyposażone w prawo inicjatywy ustawodawczej z tym jednak, że przysługuje ono nadto także Wolnemu Niemieckiemu Związkowi Zawodowych (*FDGB*), natomiast nie ma go obecnie Prezydium Izby Ludowej³⁴. Konstytucja z 1968 r. co prawda nie wymieniła go i nadal nie wymienia wśród organów prawem tym dysponujących³⁵. Uczynił to wszakże w § 13 regulamin wewnętrzny Izby Ludowej z 1969 r. co mogło skądinąd nieco dziwić, jeśli się weźmie pod uwagę bardzo wówczas ograniczoną rolę ustrojową Prezydium Izby³⁶. Nowy regulamin nie przejął poza tym od swego poprzednika z 1969 r. takiego ukształtowania przepisu o inicjatywie ustawodawczej, które łączyło konstytucyjne uprawnienie posłów w tym zakresie w rzeczy samej z inicjatywą frakcyjną³⁷.

W świetle regulaminu z 1974 r. Prezydium Izby Ludowej organizuje też współpracę i wymianę doświadczeń parlamentu NRD z najwyższymi organami przedstawicielskimi innych państw. Działa ono przy tym również po upływie kadencji Izby Ludowej aż do wyboru nowego Prezydium przez następną Izbę³⁸. Poprzedni regulamin — dodajmy — ustaleń takich nie zawierał.

Na uwagę zasługuje też i to, że do Prezydium Izby nie wchodzi obecnie sekretarz Rady Państwa. Zasiadał on w Prezydium parlamentu od 1963 r., odgrywając w nim istotną rolę. To on bowiem czuwał nad porządkiem (bezpieczeństwem) wewnętrznym w Izbie oraz sprawował pieczę nad jej administracją i archiwum. Jego organem pomocniczym była przy tym Kancelaria Rady Państwa, do której należała także obsługa protokolarno-kancelaryjna parlamentu³⁹. Funkcje te przeszły z powrotem do Prezydium Izby Ludowej i do jej reaktywowanego Sekretariatu, instytucji — dodajmy — zniesionej w 1963 r. Kierownik Sekretariatu jest przełożonym służbowym pracowników tego organu. Ponosi on odpowiedzialność wobec Prezydium Izby Ludowej, uczestnicząc zrazem z urzędu w jego posiedzeniach⁴⁰.

³⁴ §§ 8 i 10 regulaminu jak wyżej.

³⁵ Por. art. 65 ust. 1.

³⁶ L. Janicki, *Ewolucja ustroju...*, op. cit., s. 145 - 146.

³⁷ L. Janicki, *Prawne założenia...*, op. cit., s. 71.

³⁸ §§ 25 i 26 regulaminu wewnętrznego z 7 X 1974 r.

³⁹ L. Janicki, *Ewolucja ustroju...*, op. cit., s. 144. Por. też art. 55 ust. 1 znowelizowanej konstytucji i § 23 regulaminu z 1974 r.

⁴⁰ Regulamin jak wyżej — §§ 27, 48 i 49.

W rezultacie tych zmian Rada Państwa nie jest już organem, który w rzeczy samej kierował pracami parlamentu, przygotowywał jego obrady i rozpatrywał w związku z tym projekty ustaw, zanim znalazły się one na porządku tychże obrad. Badał on zwłaszcza te projekty na okoliczność ich zgodności z konstytucją i decydował (jeśli nie uczyniła tego sama Izba) o ich przekazaniu do rozpatrzenia przez właściwe komisje Izby lub pod dyskusję publiczną.

Ustała również ścisła więź komisji Izby Ludowej z Radą Państwa, która nie wspiera obecnie tych komisji w ich działalności, tzn. tej działalności nie reguluje. Komisje składają sprawozdania ze swej działalności wyłącznie Izbie Ludowej, podczas gdy przedtem przedkładały je zastępczo również Radzie Państwa⁴¹.

Koordinacja prac komisji należy obecnie do Prezydium Izby Ludowej. W porozumieniu z nim też Rada Ministrów wspiera teraz komisje w ich pracy, informuje je o zasadniczych kwestiach, związanych z realizacją polityki państwa, przedkłada im potrzebne materiały. Ona też zapewnia, by podległy jej aparat administracyjny państwa udzielał komisjom ze swej strony wszelkiej koniecznej pomocy oraz wykorzystywał ich wnioski i zalecenia. Wnioski takie i zalecenia mogą zresztą komisje przedkładać nie tylko rządowi, lecz także Radzie Państwa. W kontaktach między komisjami Izby Ludowej a Radą Ministrów nie pośredniczy już teraz sekretarz Rady Państwa⁴².

W odróżnieniu od regulaminu z 12 V 1969 r. nowy regulamin wewnętrzny Izby Ludowej z 7 X 1974 r. wymienia wśród komisji parlamentu obok dotychczasowych 13 komisji tzw. resortowych ponownie dwie komisje opiniodawcze, a mianowicie Komisję Regulaminową i Komisję Mandatową. Komisje te były zresztą pod rządem regulaminu z 1969 r. praktycznie również powoływane⁴³. W ten sposób przywrócona została zgodność zapisu prawnego z praktyką parlamentarną.

Na uwagę zasługują jeszcze niektóre przepisy regulaminowe, dotyczące stanowiska posła do Izby Ludowej. Charakter mandatu poselskiego nie uległ przy tym zmianie. Jest to więc nadal grupowy zwrotny mandat wyborczy, wykazujący równocześnie istotne uwarunkowania partyjno-polityczne (organizacyjne) oraz ogólnospołeczne⁴⁴, przy czym — dodajmy — ten ostatni aspekt wysuwa się w układzie zapisu konstytucyjnego (i w ślad za nim regulaminowego) na plan pierwszy⁴⁵.

⁴¹ Ibidem — § 30 - 34 i 41. Regulamin ten rozwinął w tym zakresie odnośne postanowienia, zawarte już w ustawie o Radzie Ministrów z 16 X 1972 — jak wyżej w przypisie 3.

⁴² Por. np. § 24 regulaminu wewn. z 12 V 1969 r. (jak wyżej w przypisie 3).

⁴³ L. Janicki, *Ewolucja ustroju...* op. cit., s. 147 - 148. Por. też § 28 nowego regulaminu wewnętrznego z 7 X 1974 r.

⁴⁴ L. Janicki, *Prawne założenia...*, op. cit., s. 71. Także B. Zawadzka, *Socjalistyczny mandat przedstawicielski*, „Państwo i Prawo” 1973, nr 12, s. 61 i nast.

⁴⁵ Art. 56 konstytucji, §§ 38 - 39 regulaminu wewnętrznego z 1974 r.

W sposób bardziej precyzyjny została natomiast w nowym regulaminie wewnętrznym unormowana kwestia wygaśnięcia mandatu poselskiego. I tak wygasa on z upływem kadencji Izby, w razie wcześniejszej śmierci posła i w wypadku utraty przez niego prawa wybieralności (§ 46 ust. 2). Kwestii tej — dodajmy — nie reguluje ani konstytucja ani ustawa wyborcza z 31 VII 1963. Nie wyjaśniał tego problemu również regulamin wewnętrzny z 1969 r.

Akty te przewidywały natomiast możliwość odwołania (*Abberufung*) posła przez Izbę Ludową z inicjatywy wyborców w wypadku, gdy naruszył on poważnie (*gröblich*) swe obowiązki⁴⁶. Regulamin z 1969 r. wprowadził ponadto także możliwość wystąpienia przez partię lub organizację masową z wnioskiem o odwołanie posła, należącego do frakcji tejże partii lub organizacji (§ 34 ust. 2). Przepis ten został powtórzony również w regulaminie z 7 X 1974, z tym że używa on pojęcia „odwołanie” jedynie w odniesieniu do wygaśnięcia mandatu w wyniku akcji, wszczętej z woli (inicjatywy) wyborców. Na wniosek partii lub organizacji masowej może natomiast nastąpić „uchylenie” (*Aufhebung*) mandatu przez Izbę Ludową. Uchylenie takie następuje zresztą także w razie, gdy poseł sam z niego zrezygnuje. Rezygnacja taka wymaga uzgodnienia z partią (organizacją masową), do której frakcji poseł przynależy⁴⁷.

Akty normatywne NRD nie przewidują możliwości pozbawienia posła (a także członka terenowego przedstawicielstwa ludowego) mandatu w inny sposób, a więc np. przez organ przedstawicielski z jego własnej inicjatywy⁴⁸.

Jeśli chodzi o uprawnienia posłów, to wzrosły one w wyniku nałożenia przez nowy regulamin obowiązku współpracy z nimi i udzielania im potrzebnych informacji także na kierowców przedsiębiorstw i kombinatów państwowych oraz na zarządy spółdzielni (§ 41).

VI

Powracając jeszcze do Rady Państwa należy powiedzieć, że nie jest to już organ, wykonujący w okresach między posiedzeniami i kadencjami Izby Ludowej wszystkie podstawowe zadania, wynikające z ustaw oraz z uchwał parlamentu⁴⁹. Rada Państwa utraciła w NRD nie tylko większość kompetencji, związanych z funkcjonowaniem najwyższego

⁴⁶ Art. 57 ust. 2 konstytucji, § 34 ust. 1 regulaminu wewnętrznego z 1969 r.

⁴⁷ § 46 ust. 2-4 nowego regulaminu wewnętrznego z 1974 r.

⁴⁸ Instytucję taką, umożliwiającą dyskryminowanie mniejszości, przewiduje np. art. 75 naszej ordynacji wyborczej do rad narodowych (Dz. U. 1973 nr 38 poz. 226 i nr 47 poz. 276). Por. też uwagi krytyczne F. Siemieńskiego, *Konstytucyjne podstawy organizacji i funkcjonowania aparatu władzy państwowej*, w: *Studia z zakresu konstytucjonalizmu socjalistycznego*, Wrocław, 1969, s. 267 i 330.

⁴⁹ Dawny art. 66 ust. 1 konstytucji z 1968 r.

przedstawicielstwa ludowego, lecz także różne inne uprawnienia, które realizowała przedtem we własnym zakresie lub substytutynie w zastępstwie Izby Ludowej.

I tak nie rozstrzyga ona wątpliwości co do zgodności z konstytucją przepisów prawnych wydawanych przez rząd, ani nie rozpatruje skarg na jego działalność kierowniczą. Utraciła także prawo stosowania wiążącej wykładni konstytucji i ustaw. Było to — dodajmy — uprawnienie kontrowersyjne, z którego też Rada Państwa w praktyce nie korzystała. Kompetencje te należą odtąd wyłącznie do Izby Ludowej. Rada Państwa nie ma wreszcie istotnego prawa stanowienia norm prawnych w postaci dekretów (*Erlasse*)⁵⁰. Liczba tych dekretów zresztą, zwłaszcza po 1971 r., bardzo poważnie zmalała. W ten sposób organ ten został — jeśli pominąć prawo inicjatywy ustawodawczej i uchwalania amnestii — bez mała całkowicie wyłączony z procesu prawotwórczego. Podejmuje on nadal uchwały (*Beschlüsse*), ale w sprawach ściśle związanych z jego nowym zawężonym zakresem działania, a więc w sprawach, które zostały wyraźnie przekazane przez konstytucję lub przez ustawy i uchwały parlamentu⁵¹. Obok zachowanych przez Radę Państwa (nie zmienionych) uprawnień kreacyjnych⁵² należy tu wymienić zwłaszcza uchwały dotyczące obrony i bezpieczeństwa państwa. Rada Państwa sprawuje też, z polecenia Izby Ludowej, nadal stały nadzór nad tym, by działalność Sądu Najwyższego i prokuratora generalnego NRD była zgodna z konstytucją i ustawami (art. 73 i 74).

Osobnej uwagi wymagają z kolei jej kompetencje w stosunku do terenowych organów władzy państwowej. Przypomnijmy tu najpierw, że ustawą z 20 IX 1961, zmieniającą ustawę z 17 I 1957 o prawach i obowiązkach Izby Ludowej wobec terenowych przedstawicielstw ludowych⁵³ Izba postanowiła wykonywać swe funkcje nadzorcze w stosunku do tychże przedstawicielstw w zasadzie wyłącznie przez Radę Państwa. Rada Państwa kierowała też odtąd w szerokim zakresie organami władzy państwowej w terenie, regulując zarazem w szeregu dekretów i uchwał ich strukturę i działalność. Konstytucja z 6 IV 1968 r. normując problematykę terenowych przedstawicielstw ludowych kwestię zwierzchniego nadzoru nad nimi w zasadzie pominęła. Wszelako kompetencje Rady Państwa na tym odcinku wynikały z jej ówczesnych ogólnych uprawnień, wiążących się z zastępowaniem Izby Ludowej w okresach między posiedzeniami i kadencjami. Konstytucja ta wprowadziła natomiast zasadę

⁵⁰ Por. art. 55 ust. 2, 62 ust. 2 i 3, 65 oraz 66-75 i 89 ust. 3 konstytucji w nowym brzmieniu, a także skreślony dawny art. 104.

⁵¹ Nowy artykuł 66 ust. 1 konstytucji.

⁵² Por. L. Janicki, *Ewolucja ustroju ...*, op. cit., s. 171.

⁵³ Gesetz zur Änderung des Gesetzes vom 17. Januar 1957 über die Rechte und Pflichten der Volkskammer gegenüber den örtlichen Volksvertretungen vom 20 IX 1961 (GBl. I s. 178).

wyłączności ustawy (a więc samej Izby Ludowej) w zakresie regulowania zadań i uprawnień przedstawicielstw ludowych w terenie i ich organów (art. 85). Wydana na tej podstawie ustawa z 12 lipca 1973 r.⁵⁴, porządkując system prawa w tej dziedzinie, zagadnienia zwierzchniego nadzoru jednakże szerzej nie wyjaśniła. Nie wspomina ona zarazem w ogóle o Radzie Państwa, podobnie zresztą jak i wcześniejsza ustawa z 16 X 1972 r. o Radzie Ministrów. Co więcej — uchyliła ona równocześnie moc obowiązującą m. in. wspomnianej ustawy o prawach i obowiązkach Izby Ludowej wobec terenowych przedstawicielstw ludowych z 1957 i 1961 r. Wprowadziła jedynie ogólną zasadę, że przedstawicielstwa ludowe wyższego szczebla mają prawo uchylać uchwały przedstawicielstw niższego szczebla, sprzeczne z prawem lub z uchwałami wyższych przedstawicielstw ludowych.

Powstała w ten sposób pewna luka, którą wypełniła po części dopiero nowela konstytucyjna z 7 X 1974 r. i to w nowym artykule 70. Artykuł ten ma brzmienie następujące: „Rada Państwa wspiera z polecenia Izby Ludowej terenowe przedstawicielstwa ludowe jako organy jednolitej socjalistycznej władzy państwowej, podnosi ich demokratyczną aktywność w kształtowaniu rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego i wywiera wpływ na przestrzeganie i stałe umacnianie socjalistycznej praworządności w działaniu terenowych przedstawicielstw ludowych”⁵⁵.

Przepis ten wiąże niewątpliwie Radę Państwa ściśle z terenowym aparatem władzy państwowej i sprawia, że Rada Państwa stanowi wspólnie z Izbą Ludową wierzchołek w jego strukturze organizacyjnej. Praktycznie będzie ona nawet sprawować odgórną pieczę nad nim sama, jako że trudno przypuścić, by Izba Ludowa zajmowała się szerzej tymi problemami w okresach, gdy jest zebrana, okresach — dodajmy — z reguły stosunkowo krótkich. Nie chodzi tu przy tym jedynie o ogólną pieczę w sensie udzielania terenowym przedstawicielstwom ludowym pomocy w ich działalności. Cytowany artykuł 70 zdaje się bowiem w części drugiej wyposażać Radę Państwa także w niektóre środki (atrybuty) zwierzchniego nadzoru nad legalnością działania całego systemu przedstawicielskiego w terenie. I tak należy przyjąć, że na podstawie tego artykułu będzie ona mogła kwestionować zgodność uchwały każdego terenowego przedstawicielstwa ludowego z prawem i uchwałami Izby Ludowej oraz zalecić zmianę takiej uchwały przez przedstawicielstwo, które ją podjęło lub przez organ przedstawicielski kolejno wyższego szczebla, a jeśli to nie pomoże — zwrócić się o to do Izby Ludowej, która skądinąd jest wyłącz-

⁵⁴ Jak wyżej w przypisie 4.

⁵⁵ „Im Auftrage der Volkskammer unterstützt der Staatsrat die örtlichen Volksvertretungen als Organe der einheitlichen sozialistischen Staatsmacht, fördert deren demokratische Aktivität bei der Gestaltung der entwickelten sozialistischen Gesellschaft und nimmt Einfluß auf die Wahrung sowie die ständige Festigung der sozialistischen Gesetzlichkeit in der Tätigkeit der örtlichen Volksvertretungen”.

nie kompetentna, jeśli chodzi o uchylanie uchwał przedstawicielstw ludowych okręgów (*Bezirkstage*). W świetle przytoczonego wyżej przepisu § 7 ust. 2 ustawy z 12 VII 1973 r. Rada Państwa sama takich sprzecznych z prawem uchwał terenowych organów władzy uchylić obecnie nie może.

Powstaje natomiast pytanie, czy ma ona prawo je wstępnie zawiesić. Z mocy ustawy z 16 X 1972 r. o Radzie Ministrów rząd dysponuje takim prawem w odniesieniu do sprzecznych z prawem uchwał przedstawicielstw ludowych okręgów (§ 8 ust. 5). Ustawa z 12 VII 1973 o terenowych przedstawicielstwach ludowych i ich organach przyznała analogiczne prawo każdej radzie (czyli organowi wykonawczo-zarządzającemu w terenie) w stosunku do uchwał organów przedstawicielskich szczebla bezpośrednio niższego (§ 7 ust. 2). Wszelako plenipotentja konstytucyjna, zawarta w cytowanym artykule 70 skłania do wniosku, że prawo takie przysługuje także (a nawet przede wszystkim) Radzie Państwa i to w odniesieniu do uchwał organów przedstawicielskich wszystkich szczebli terytorialnych. Trudno bowiem przyjąć, by Rada Państwa, która jako emanacja parlamentu jest zaliczana do pionu organów władzy państwowej, musiała w wypadku bezwzględnej konieczności wstępnego zawieszenia sprzecznej z prawem uchwały terenowego przedstawicielskiego organu władzy do czasu jej uchycenia, zwracać się o to do rządu lub do właściwego organu wykonawczo-zarządzającego (rady) szczebla niższego (terenowego).

Rozważania nasze prowadzą do wniosku, że Rada Państwa NRD sprawuje w stosunku do terenowych przedstawicielstw ludowych nadal funkcje nadzorcze, które przyznała jej na samym początku ustawa z 20 IX 1961 r. z wyjątkiem prawa uchylania uchwał tychże organów. Nie ulega przy tym wątpliwości, że w praktyce — ze względu na ugruntowaną pozycję ustrojową terenowych organów władzy i ich opartą na wieloletnim doświadczeniu działalność, prowadzoną zarazem na kanwie przewodniej roli Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności — w stosunku Rady Państwa do organów terenowych będzie dominować również w przyszłości pozytywny element ogólnej pieczy, instruktażu i koordynacji. W tym zakresie też Rada Państwa podejmuje nadal uchwały związane z wyborami do terenowych przedstawicielstw ludowych, a więc np. wybory te zarządza, powołuje Komisję Wyborczą Republiki, ustala ramową liczbę członków przedstawicielstw ludowych i organizuje wybór przez nie sędziów i ławników sądów okręgowych i powiatowych.

Pewnym zmianom uległy z kolei kompetencje Rady Państwa w sprawach zagranicznych, co wiąże się po części z ograniczeniem uprawnień, jakie przysługiwały przedtem w myśl konstytucji z 1968 r. jednoosobowo przewodniczącemu Rady Państwa. I tak zniesiony został przepis przyznający temuż przewodniczącemu przywilej reprezentowania Niemieckiej Republiki Demokratycznej na zewnątrz i prawo ratyfikowania układów

państwowych (*Staatsverträge*). Uprawnienia te przeszły na Radę Państwa *in corpore*⁵⁶. Ona zresztą wypowiada też te układy. Nie podejmuje natomiast w świetle znowelizowanej konstytucji zasadniczej decyzji wstępnej o zawarciu tych układów. Utraciła zatem istotne uprawnienie materialne w tej dziedzinie. Należy ono obecnie do rządu, który w świetle wyraźnych przepisów prawnych ustala także zasady polityki zagranicznej państwa i ją realizuje. On przeto podejmuje obecnie decyzje o kształtowaniu stosunków traktatowych NRD. Ponośi zwłaszcza odpowiedzialność za przygotowanie układów państwowych, sam zaś decyduje o zawarciu i wypowiedzeniu umów zawieranych w jego imieniu, czyli tzw. umów rządowych (*Regierungsabkommen*). Nadal oczywiście obowiązuje zasada konstytucyjna, że do ratyfikacji układów państwowych przez Radę Państwa lub do zawarcia innych umów międzynarodowych, a więc także umów rządowych, potrzebna jest uprzednia zgoda Izby Ludowej, jeśli ingerują one w treść obowiązujących ustaw. Izba też musi wyrazić zgodę na wypowiedzenie takich układów (umów)⁵⁷. Rada Ministrów jest zresztą w ogóle zobowiązana przedkładać Izbie Ludowej do zatwierdzenia w drodze ustaw lub uchwał zadania, ustalane w związku z realizacją polityki zagranicznej państwa⁵⁸.

Skoro już mowa o przesunięciu pewnych uprawnień przewodniczącego Rady Państwa na Radę *in corpore*, nasuwa się pytanie, jak są obecnie podmiotowo ukształtowane funkcje głowy państwa w NRD. Przewodniczącemu Rady Państwa nie przysługuje zresztą obecnie również prawo przedstawiania Izbie Ludowej kandydata na szefa rządu, prawo wszakże w dotychczasowej praktyce — jak już powiedziano — przez niego nie realizowane. Kandydata na przewodniczącego Rady Ministrów wysuwa w myśl znowelizowanej konstytucji — powtórzmy — najsilniejsza frakcja Izby Ludowej. Jest to powrót do dawnej zasady z pierwszej konstytucji NRD z 1949 r. Wszelako przewodniczący Rady Państwa nie utracił wszystkich kompetencji, które sprawiał, że pełnił on pod rządem konstytucji z 1968 r. w jej pierwotnym brzmieniu jednoosobowo funkcję głowy państwa. I tak powołuje on nadal i odwołuje pełnomocnych przedstawicieli dyplomatycznych NRD oraz przyjmuje ambasadorów i posłów państw obcych, którzy są w świetle utrzymanego w mocy wyraźnego przepisu konstytucji akredytowani przy jego osobie, a nie przy Radzie Państwa⁵⁹. On też przyjmuje nadal przysięgę od przewodniczącego i członków Rady Ministrów przy obejmowaniu przez nich urzędowania. W tej sytuacji trzeba przyjąć, że funkcje głowy państwa pełni obecnie

⁵⁶ Por. art. 66 ust. 2 konst. z 1968 r. w dawnym i nowym brzmieniu.

⁵⁷ Art. 51 konstytucji.

⁵⁸ Art. 76 ust. 1, 3 i 4 oraz art. 77 konstytucji w nowym brzmieniu, §§ 1 ust. 1 i 4 oraz § 3 ust. 5 ustawy z 16 X 1972 o Radzie Ministrów.

⁵⁹ Dawny art. 75 ust. 1, obecny art. 71 ust. 1 konstytucji.

w NRD Rada Państwa pospołu z jej przewodniczącym jako nadal odrębnym w pewnej mierze organem.

Nie można przy tym oczywiście pominąć faktu, że rola przewodniczącego Rady Państwa jest obecnie, także z politycznego punktu widzenia, odmienna od tej, jaką była w latach 1960 -1971, kiedy to zajmował on węzłową w socjalistycznej strukturze ustrojowej NRD pozycję kierowniczą jako równoczesny I sekretarz KC SED. W tym charakterze był on zarazem również przewodniczącym Narodowej Rady Obrony. Od 1971 r. natomiast I sekretarz KC tej partii nie jest już przewodniczącym Rady Państwa, aczkolwiek zasiada w niej jako jej członek. Przewodniczy jednak w dalszym ciągu wspomnianej Narodowej Radzie Obrony, co z kolei sprawia, że choć Rada Obrony jest formalnie organem pomocniczym w stosunku do Rady Państwa, pospołu przed nią i przed Izbą Ludową odpowiedzialnym, jej rola wykracza obecnie z praktyczno-politycznego punktu widzenia poza te ramy. Na plan pierwszy zdaje się wysuwać bezpośrednio odpowiedzialność Rady Obrony przed najwyższym organem władzy, tj. przed Izbą Ludową. Warto tu (też wskazać na rozporządzenie z 3 I 1973 r., ustanawiające osobną flagę służbową dla I sekretarza KC SED i zarazem przewodniczącego Narodowej Rady Obrony, przy czym flaga ta została w rozporządzeniu tym wymieniona przed flagą służbową, jaką dysponował i dysponuje nadal przewodniczący Rady Państwa⁶⁰.

Na zakończenie rozważań o Radzie Państwa należy jeszcze wskazać na dalszą istotną zmianę w jej strukturze personalnej. I tak gdy w dniu 3 X 1973 r. dotychczasowy premier i zarazem wiceprzewodniczący Rady Państwa W. Stoph został jej przewodniczącym, wybranego w jego miejsce nowego przewodniczącego Rady Ministrów H. Sindermanna nie powołano równocześnie — odmiennie od dotychczasowej praktyki — do Rady Państwa. Izba Ludowa wybrała do niej natomiast w to miejsce tylko jako członka, innego posła z ramienia SED. W ten sposób też liczba zastępców przewodniczącego Rady Państwa zmalała z 6 do 5, a liczba członków wzrosła z 17 do 18. Zmiana ta zdaje się oznaczać przyjęcie zasady, że w Radzie Państwa nie będą odtąd zasiadali członkowie Rady Ministrów.

VII

Jeśli z kolei chodzi o Radę Ministrów, należy jedynie jeszcze dodać, że znaczny wzrost jej roli w strukturze organów państwowych, jaki nastąpił po VIII Zjeździe SED i który znalazł następnie wyraz w ustawie z 12, X 1972 r., został w pełni potwierdzony przez znowelizowaną konsty-

⁶⁰ Verordnung über Flaggen, Fahnen und Dienstwimpel der DDR — Flaggenordnung — vom 3 I 1973 (Gesetzblatt der DDR — Sonderdruck nr 751 z 30 IV 1973, s. 3).

tucję (art. 76 - 78). To nie Rada Państwa, lecz Rada Ministrów, wyposażona obecnie w pełne atrybuty „rządu NRD” (*Regierung der DDR*) ustala zasady wewnętrznej i — jak już wyżej powiedziano — zagranicznej polityki państwa, oparte na dyrektywach Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności i uchwałach (decyzjach) Izby Ludowej. Nie sposób przy tym pominąć szczególnego obowiązku, jaki znowelizowana konstytucja nałożyła na rząd, a który dotyczy podejmowania właściwych kroków dla urzeczywistnienia socjalistycznej integracji ekonomicznej (art. 76 ust. 2).

Spśród centralnych organów administracyjnych państwa Państwowa Komisja Planu otrzymała uchwałę Rady Ministrów NRD z 9 VIII 1973 r. nowy statut, który określił na nowo jej uprawnienia w systemie planowania rozwoju społeczno-gospodarczego kraju⁶¹. Ponadto w kolejnej ustawie o Banku Państwowym NRD z 19 XII 1974 r. zostały uaktualnione zadania tej głównej instytucji pieniężnej i kredytowej państwa⁶². I wreszcie wspomniana już wspólna uchwała KC SED i Rady Ministrów NRD z 6 VIII 1974 r. uściśliła strukturę i kompetencje Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej, czyli partyjno-państwowej instytucji kontroli w republice⁶³. W świetle tej uchwały instytucja ta ma obecnie jeden zasadniczy zrąb organizacyjny, który stanowią — poza podległym Komitetowi Centralnemu SED i rządowi Komitetem Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej szczebla centralnego — komitety okręgowe, powiatowe, miejskie (w miastach stanowiących powiaty) i dzielnicowe (w dzielnicach większych miast). Uchwała określa też nieco wyraźniej sposób powoływania tych organów. I tak Rada Ministrów, w której skład wchodzi przewodniczący Komitetu Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej, powoływany i odwoływany tak jak i inni ministrowie, zatwierdza i odwołuje członków tego organu. Działa przy tym niewątpliwie w ścisłym porozumieniu z Komitetem Centralnym SED. Natomiast przewodniczących i członków komitetów Inspekcji w terenie zatwierdzają terenowe przedstawicielstwa ludowe, a więc organy władzy, a nie ich rady wykonawczo-zarządzające. I tu bezsprzecznie występuje ściśle współdziałanie z terenowymi instancjami (kierownictwami) SED. Terenowe organy Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej są też w gruncie rzeczy potrójnie podporządkowane, ponoszą bowiem odpowiedzialność tak przed komitetami Inspekcji stopnia bezpośrednio wyższego, jak i przed wspomnianymi kierownictwami SED i przedstawicielstwami ludowymi tego samego szczebla terytorialnego.

W łonie każdego komitetu działają węższe inspekcje dla gałęzi i dziedzin gospodarki oraz wydziały (*Abteilungen*), przy czym inspekcje przy centralnym Komitecie Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej lub przy komi-

⁶¹ Statut der Staatlichen Plankommission — Beschluß des Ministerrates vom 9 VIII 1973 (GBl. I s. 417).

⁶² Gesetz über die Staatsbank der Deutschen Demokratischen Republik vom 19 XII 1974 (GBl. I s. 580).

⁶³ Jak wyżej w przypisie 7.

tetach okręgowych kierują z kolei inspekcjami w zjednoczeniach przedsiębiorstw i w kombinatach, podczas gdy inspekcje przy pozostałych komitetach terenowych, tj. przy komitetach szczebla powiatowego lub dzielnicowego, sprawują kontrolę przez podległe tymże komitetom komisje Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej w przedsiębiorstwach, spółdzielniach i innych instytucjach. Nadal też istnieją komisje kontroli ludowej (*Volkskontrollausschüsse*) w miastach nie wydzielonych, osiedlach i gminach, podległe wspomnianym komitetom powiatowym lub dzielnicowym.

Swoistym novum jest również wyraźne ustalenie, że kontroli przez organy Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej nie podlegają przedstawicielstwa ludowe, partie i organizacje masowe oraz organy resortów obrony kraju, bezpieczeństwa, sprawiedliwości i spraw zagranicznych⁶⁴.

VIII

Jeśli chodzi o terenowe przedstawicielstwa ludowe na uwagę zasługuje uchwała Rady Ministrów NRD z 28 XI 1974 r. o dalszej poprawie współpracy ich organów wykonawczych, tj. rad, z obywatelami, nakładająca na te rady szereg dalszych obowiązków w zakresie utrzymywania ścisłej więzi z ludźmi pracy⁶⁵. Skądinąd zresztą zwiększeniu udziału obywateli w decydowaniu o sprawach publicznych swego terenu służy także dokonane uchwałą Rady Państwa z 25 II 1974 r. podniesienie liczby członków samych przedstawicielstw ludowych, zwłaszcza na szczeblu powiatów, miast stanowiących powiaty i dzielnic miejskich. Liczba ta wynosi obecnie (w zależności od liczby mieszkańców): w powiatach — od 54 do 144 członków (przedtem 45-120), w miastach stanowiących powiaty — od 57 do 250 (przedtem 45 - 200), w dzielnicach miejskich — od 57 do 150 (przedtem 45-100) oraz w miastach nie wydzielonych i gminach — od 9 do 78 członków (przedtem 9-65). Nie uległa zmianie ramowa liczba członków przedstawicielstw ludowych w okręgach oraz w najmniejszych miastach i gminach⁶⁶.

Wszystkie te zmiany nie naruszają oczywiście nadrzędnej ustrojowej zasady centralizmu demokratycznego w systemie organów terenowych. Zasada ta została nawet umocniona i to przez rozciągnięcie (w usta-

⁶⁴ Punkty 3, 7 - 15 i i. uchwały jak wyżej.

⁶⁵ Beschluß über die weitere Verbesserung der Arbeit der Räte der örtlichen Volksvertretungen in den Städten, Gemeinden Stadtbezirken, Stadt- und Landkreisen und Bezirken mit den Bürgern vom 28 XI 1974 (GBl. I s. 563).

⁶⁶ Beschluß des Staatsrates der DDR über die Zusammensetzung der Kreistage, Stadtverordnetenversammlungen, Stadtbezirksversammlungen und Gemeindevertretungen vom 25 II 1974 (GBl. s. 92). Uchwałę tę podjęła Rada Państwa zgodnie z przepisem § 7 ust. 3 ustawy wyborczej (jak wyżej w przypisie 28) w związku z kolejnymi wyborami do przedstawicielstw ludowych w powiatach, miastach, dzielnicach miejskich i gminach, które odbyły się dnia 19 V 1974 r.

wie z 12 VII 1973) instytucji podwójnego podporządkowania na wszystkie człony tego systemu, tj. także na wszystkie organy fachowe rad terenowych. Wiązą się z tym zresztą także wspomniane kompetencje Rady Państwa w odniesieniu do terenowych przedstawicielstw ludowych oraz uprawnienia Rady Ministrów, która może nie tylko zawieszać (tak jak i Rada Państwa) sprzeczne z prawem uchwały przedstawicielstw okręgowych (*Bezirkstage*), lecz także uchylać podobne uchwały (decyzje) okręgowych rad wykonawczo-zarządzających. Tutaj obowiązujące przepisy zdają się zakładać nawet wyłączną kompetencję rządu, tj. wykluczać np. prawo Rady Państwa do bezpośredniego ingerowania nadzorczego w tę sferę.

Rada Ministrów jest zresztą konstytucyjnie zobowiązana zapewniać przestrzeganie prawa przez wszystkie instytucje kierowanego przez nią pionu administracyjnego i gospodarczego państwa, a więc m. in. nie tylko przez rady okręgów, lecz także przez organy wykonawczo-zarządzające przedstawicielstw ludowych niższych szczebli⁶⁷. Wynika z tego, że może ona ingerować nadzorczo w działalność wszystkich rad terenowych.

Skoro już mówimy o tych sprawach, należy jeszcze na zakończenie poświęcić kilka słów zmianom w zakresie ochrony prawnej w ogóle. Powtórzyć tu trzeba zwłaszcza fakt odebrania Radzie Państwa i przekazania do kompetencji Izby Ludowej prawa rozstrzygania wątpliwości co do zgodności przepisów prawnych z konstytucją. Rada Państwa nie rozpatruje już też skarg na działalność kierowniczą nie tylko rządu, lecz także Sądu Najwyższego i prokuratora generalnego⁶⁸, aczkolwiek — przypomnijmy — sprawuje ona nadal nadzór nad legalnością działania tych dwóch organów.

Nie można wreszcie pominąć nowej ustawy o ustroju sądów NRD z 27 IX 1974 r.⁶⁹, która zastąpiła dotychczasową ustawę pod tym samym tytułem z 17 IV 1963 r.⁷⁰ Jej uchwalenie okazało się konieczne m. in. w związku z uchyleniem przez ustawę z 12 VII 1973 r. o terenowych przedstawicielstwach ludowych i ich organach zasadniczego w swoim czasie dekretu Rady Państwa z 4 IV 1963; r. o podstawowych zadaniach i metodach pracy organów ochrony prawnej⁷¹. Dekret ten regulował bowiem niektóre (nie objęte ustawą z 17 IV 1963 r.) sprawy dotyczące ustroju sądów, a zwłaszcza ich współdziałania z innymi organami państwowymi. Ramy artykułu nie pozwalają na szersze omówienie założeń nowej ustawy. Wymienimy przeto tylko niektóre wprowadzone przez nią

⁶⁷ Por. art. 78 ust. 1 konstytucji w nowym brzmieniu oraz § 8 ust. 4 i 5 i § 9 ust. 1 ustawy o Radzie Ministrów z 16 X 1972 r.

⁶⁸ Nowy artykuł 89 ust. 3, skreślony dawny artykuł 104 ust. 2.

⁶⁹ Jak wyżej w przypisie 5.

⁷⁰ Gesetz über die Verfassung der Gerichte der DDR (Gerichtsverfassungsgesetz) vom 17 IV 1963 (GBl. I s. 45).

⁷¹ Erlaß ds Staatsrates der DDR über die grundsätzlichen Aufgaben und die Arbeitsweise der Organe der Rechtspflege vom 4 IV 1963 r. (GBl. I s. 21).

zmiany. Na uwagę zasługuje stwierdzenie, że orzecznictwo prawne i cała działalność sądów powinny przyczyniać się do kształtowania rozwiniętego socjalistycznego społeczeństwa przez socjalistyczny aparat władzy, z czego wynika podstawowy obowiązek współdziałania z sądami wszystkich instytucji administracyjnych i gospodarczych kraju (§ 3). Silniej uwypuklono zarazem zasadę kolegialności orzecznictwa (§ 6).

Struktura sądów nie uległa zmianie. Ustawa omawia wszakże ich zadania i kompetencje poczynając od sądów powiatowych, a kończąc na Sądzie Najwyższym. Uwypuklono tym samym rolę sądów powiatowych jako organów orzecznictwa, stojących najbliżej obywateli⁷². Rozszerzeniu uległ zarazem skład osobowy Prezydium Sądu Najwyższego, do którego wchodzi obecnie, poza prezydentem i wiceprezydentami, wszyscy wyżsi sędziowie (*Oberrichter*) tegoż sądu (§ 40 ust. 4). Na uwagę zasługuje także wskazanie w ustawie o ustroju sądów po raz pierwszy na rolę, jaką w działalności aparatu wymiaru sprawiedliwości odgrywają sekretarze sądowi (§§ 27, 35 i 43). Ustawa nie przewiduje już też ukończenia 25 roku życia jako wymogu przy objęciu stanowiska sędziego. Obecnie więc sędzią może być w NRD każdy pełnoletni obywatel (tj. ten, który ukończył 18 rok życia), jeżeli oczywiście spełnia pozostałe warunki, a więc m. in. ma wymagane kwalifikacje prawnicze. W ten sposób został zrównany minimalny wiek, warunkujący objęcie mandatu posła do Izby Ludowej, członka terenowego przedstawicielstwa ludowego oraz sędziego. Organizację wyborów dyrektorów, sędziów i ławników sądów terenowych przez przedstawicielstwa ludowe określa przy tym — powtórzmy — nadal każdorazowo Rada Państwa (§ 47 ustawy). Dla wszystkich wypadków opróżnienia przez sędziego stanowiska przed upływem kadencji przyjęto obecnie jednolity tryb w postaci jego odwołania (*Abberufung*) przez organ, który go wybrał (§ 53). Ustawa dała też w sposób syntetyczny wyraz roli Ministerstwa Sprawiedliwości i jego kompetencji w odniesieniu do sądów, który to problem — dodajmy — był przedtem obszerniej regulowany przez wspomniany dekret z 4 IV 1963 r., uchylony z 1973 r.⁷³ Uchyliła ona zarazem inny jeszcze dekret Rady Państwa z tej samej daty, a mianowicie dekret o stanowisku i zadaniach sądów dla spraw karnych wojskowych⁷⁴. Przewidziała w to miejsce ponowne odrębne uregulowanie tej dziedziny, ale nie przez Radę Państwa, lecz przez Narodową Radę Obrony (§ 2 ust. 2). Narodowa Rada Obrony wy-

⁷² Por. E.-G. Severin, *Zur Neufassung des Gerichtsverfassungsgesetzes*, *Neue Juris* 1974, nr 24, s. 737 d 739.

⁷³ Por. § 21 ustawy. Zob. też L. Janicki, *Ewolucja ustroju...*, op. cit., s. 334, 347 i n.

⁷⁴ Erlaß des Staatsrates der Deutschen Demokratischen Republik über die Stellung und die Aufgaben der Gerichte für Militärstrafsachen (Militärgerichtssordnung) vom 4 IV 1963 (GBl. s. 71, zmiana: GBl. 1/1968, s. 97, § 16).

dała też zarządzenie o zadaniach, właściwości i organizacji sądów wojskowych, czyli tzw. ordynację sądów wojskowych z dnia 27 IX 1974⁷⁵. Zarządzenie to nosi zatem tę samą datę, co i ustawa o ustroju sądów.

Przedstawwszy w największym skrócie obraz najnowszej ewolucji ustrojowej Niemieckiej Republiki Demokratycznej obserwować też będziemy z zainteresowaniem dalsze przejawy tego rozwoju.

DIE NEUESTE VERFASSUNGSPOLITISCHE ENTWICKLUNG IN DER DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK

Z u s a m m e n f a s s u n g

Am 7. Oktober 1974 sind 25 Jahre seit dem Tag vergangen, an dem die Deutsche Demokratische Republik als erster Arbeiter-und-Bauern-Staat auf deutschem Boden gegründet wurde. Die erste, antifaschistisch-demokratische Verfassung der DDR, die am 7 X 1949 in Kraft getreten war, hat eine dynamische Entwicklung des Staatsaufbaus in diesem Land eingeleitet, die zu einer umfassenden sozialistischen Umgestaltung des politischen und gesellschaftlichen Lebens führte. Diese Umgestaltung fand ihren Ausdruck zuerst in vielen grundsätzlichen Gesetzen und später in der neuen sozialistischen Verfassung der DDR vom 6. April 1968. Von großer Bedeutung für die weitere Entwicklung der DDR waren die Beschlüsse des VIII. Parteitages der SED (1971). Dieser Parteitag legte auch neue Anforderungen an die staatliche Leitung und die Struktur des Staatsapparates fest, die dann in wichtigen neuen Gesetzen und anderen Normativakten ihren rechtlichen Ausdruck gefunden haben. Mit Wirkung vom 7. Oktober 1974 wurde auch die Verfassung der DDR geändert bzw. ergänzt.

Diese wesentlichen Änderungen im Staatsaufbau der DDR sind auch das Thema dieses Artikels. Der Autor knüpft hier zugleich an seine grundsätzliche Monographie über die Entwicklung des staatspolitischen Aufbaus der DDR (*Ewolucja ustroju politycznego Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, INP PAN, Ossolineum, Wrocław 1974) an. Er verweist zuerst auf die Änderungen, die in der Präambel und im ersten Abschnitt der Verfassung vorgenommen wurden. Diese betreffen die politischen Grundlagen der DDR. Hervorgehoben wurde u.a. die im neuen Verfassungstext noch stärker betonte allseitige Verbundenheit der DDR mit der UdSSR und mit anderen Staaten der sozialistischen Gemeinschaft. Dabei wird auch auf die Entwicklung der ökonomischen Grundlagen der DDR, d.h. auf die weitere Stärkung des sozialistischen Eigentums an den Produktionsmitteln eingegangen. Merkmale dieser Entwicklung waren nicht nur die wesentliche Einengung des privaten Sektors in der gewerblichen Wirtschaft, sondern auch die Überführung in Volkseigentum der bisherigen — für die DDR spezifischen — Sozialisierungsform der Produktionsmittel in Gestalt der sogenannten, halbstaatlichen Betriebe.

Im zweiten Teil seiner Betrachtungen befaßt sich der Autor mit der neuen Struktur der obersten Staatsorgane vor allem im Hinblick auf die starke Begrenzung der Kompetenzen des Staatsrates der DDR. Sie fand u.a. auch in der neuen Geschäftsordnung der Volkskammer vom 7. Oktober 1974 ihren Ausdruck. Erörtert

⁷⁵ Anordnung des Nationalen Verteidigungsrates der Deutschen Demokratischen Republik über die Aufgaben, Zuständigkeit und Organisation der Militärgerichte (Militärgerichtsordnung) vom 27 IX 1974 (GBl. I, nr 52, s. 481).

wird in diesem Zusammenhang auch die Rolle des Vorsitzenden dieses Organs, der zwar die DDR nicht mehr einzelpersonlich nach außen vertritt, aber gewisse Kompetenzen behalten hat, die darauf schließen lassen, daß er jetzt gemeinsam mit dem Staatsrat die Funktion des Staatsoberhauptes der DDR ausübt.

Der Autor widmet sich ferner neuen Elementen der Funktion des Ministerrates als der Regierung der DDR, wie auch den örtlichen Volksvertretungen und ihren Organen. Dabei werden auch die neu festgelegten Kompetenzen des Ministerrates gegenüber den örtlichen Organen der Staatsmacht analysiert. Zum Schluß befaßt sich der Autor mit den wesentlichen Festlegungen im neuen Gerichtsverfassungsgesetz der DDR.